

simè comprobatur, omnium mss. codicum consentiente fide Hieronymum hoc modo scripsisse: « Osanna : salifica, quod Græce dicitur *ὄσαν δὴ*. » Utramque autem nomen per litteram extensam legendum. » Non ergo legendum falso ac ridicule, quod Græce dicitur *ὡς ἄννα* : quia *Osanna* Hebræum Græce dicitur *ὄσαν δὴ*. Denique utrumque nomen legendum per extensam litteram, non est intelligendum de *Osanna* tam in Hebræa quam in Græca lingua, juxta hallucinatam Valesium : sed ita accipienda sunt Hieronymi verba, ut sciamus nomen *Obed*, et *Osanna* sequens sub littera O legendum per litteram extensam. Videat nunc prudens et studiosus lector quantum præbeat utilitatem liber Hebraicorum Nominum a nobis restitutus juxta primigeniam sinceritatem ac fidem, qua non solum editorum librorum Lætinorum, sed et Græcorum exemplariorum manuscriptorum errores multiplices castigandi certo noscuntur. De *Osanna* autem apud Græcos scripto et illud commone, in Græcis Fragmentis et Originiano Lexico, reperiri *ὄσαν δὴ* ubique sine ulla distinctione syllabarum, et semper in illis expressum *ὄσαν δὴ*, vel *ὄσα*. Quibus profecto observationibus omnis impertitia Lætinorum atque Græcorum exclusa est ac castigata. Nec propterea tamen eo inficias, nomen *Osanna* apud imperitos olim scriptum esse ac separatim in duo vocabula; id enim satis aperte docet Hieronymus in cap. xxi Matth. dicens: « Nemo ergo putet ex duobus verbis, Græco videlicet et Hebræo sermone esse compositum, sed totum Hebraicum, etc. » Putabatur, forte *ὡς* Græcum esse, et *ἄννα*, Hebraicum : quam opinionem refellit hoc loco S. Doctor, monens nomen totum esse Hebræum.

Ex ignorato, vel male edito volumine Hebraicorum Nominum alios errores bene multos propagatos fuisse apud interpretes hodiernosque scriptores, levi opera ostendere potuissent; sed exempla jam allata, quia insigniora sunt et domestica, pro sexcentis aliis sufficere credo. Nec tamen silentio præterire mihi licet, quod de *Osanna* interpres Lætinus edidit ex Catena Græca in Joannem ad finem cap. viii. Ridiculum enim non possit, dum Græca isthæc interpretaretur: *ὄσα δὴ γὰρ ἔστιν ὄσαν* vel *ὄσαν δὴ ὄσαν*, ὁ Θεός, ὁ Θεός, ὁ Θεός, ἰσὺς γὰρ καὶ Ἐὐά, καὶ Ἐβραῖος ὁ Θεός, ἰσὺς γὰρ καὶ Ἐὐά. Hoc est, si interpreti credimus: *Jubil enim est Hosanna geminatum, id est Deus, Deus; Jehova enim et El apud Hebræos Deus appellatur. Quam absurdum atque alienum sensum a Græco contextu expresserit Latina hæc translatio, facile intelligi qui vel levi aura Hebræi sermonis fuerit afflatus. Quomodo enim in voce *ὄσα δὴ* geminatum *ὄσαν δὴ*, et in *Hosanna* duplex *Deus*, id est, bis vocabulum *Deus* inveniri possit, nec Rabbinoorum acutissimus, nec Hebraizantium pertinacissimus explicare sibi permittet: quia stultitia etiam patet falsam et penitus obsonam esse hujusmodi interpretationem. Itaque sensus Scriptoris Græci hic certo certior est, in voce *ὄσα δὴ*, *Jobel*, duplex Dei nomen inveniri, *ἰὸ* nempe, et *δὴ*, sive *ἰὸ δὴ* et *ἰδὸ*, quod utrumque *Deum* sonat apud*

Hebræos. Deinde *ὄσα δὴ* species est *ὄσαν δὴ*, hoc est, *laudis et confessionis*, ut Græca verba, *ὄσα δὴ γὰρ ἔστιν ὄσαν δὴ*, *Jobel enim est Hosanna*, manifeste declarant. *Osanna* vero *gloria et laus* dicitur, id est, *δὸξα*, in codice ms. Colberino; quia honoris causa illud nomen fuit olim acclamatum episcopis et presbyteris adventantibus. Unde Hieronymus lib. III Comment in Matth. cap. xxi: « Cumque manus non audeant injicere sacerdotibus, tamen opera calumniantur; et testimonium populi aliter que puerorum, qui clamabant, *Osanna filio David*, vertunt in calumniam: quod videlicet hoc non dicatur nisi soli filio Dei. Videant ergo episcopi, et quantumlibet sancti homines, cum quanto periculo dicit ista sibi paliantur: si Domino, cui credentibus fides), pro crimine impingunt. » Eundem Christianorum morem discimus ex Itinerario Hierosolymitano Antonii Monschi, p. 30: « Ibi, inquit, venerunt mulieres in occursum cum infantibus, palmas in manibus tenentes, et ampullas cum rosaceo oleo: et prostrate pedibus nostris, plantas nostras ungebant, cantabantque lingua Ægyptiaca salientes antiphonam: *Benedicti vos a Domino, benedictusque adventus vester, Osanna in excelsis*. » Hinc habes rationem etymologicæ vocis *Osanna*, que secundo loco posita legitur in Colberino exemplari Græco libri Hebraicorum Nominum ubi *ὄσαν δὴ* interpretatur *δὸξα*, non juxta proprietatem lingue Hebræicæ aut idem elementorum, sed ex usu apud veteres Christianos usurpato, cum obviam procederent ante sanctos homines et episcopos, Christi vicarios doctores, quibus voces *Osanna* in excelsis acclamata fuerunt.

Magnam aliunde præbere potest utilitatem apud studiosos liber Hebraicorum Nominum, in componendis præcipue Criticorum vel interpretum controversiis circa vocabula nonnulla Scripturarum, que diversæ a diversis interpretata contententium animos extollunt vehementer, cum e contrario comprimere debeissent apud Christianos scriptores, qui recti ac veritatis amantes, non disputationem veritate, sed veritatem disputatione se querere profluerunt. Quid de hisce verbis Matthæi, *cujus ventilabrum in manu sua*, non fuit ultra citroque disceptatum apud hodiernos interpretes atque interpretum censors? Nolunt Critici quidam homines ea exemplaria, Matthæi Lætinam antiquam Vulgatam complexa, que legunt juxta hodiernam Vulgatam, *cujus ventilabrum in manu sua*: quia Cyprianus ex editione illa antiquissima Evangelii secundum Matthæum legebat, *Ferens palam in manu sua*. Alios videas qui minime ferant eadem Evangelista: verba sic Gallice conversa: *Il a le van en la main*. Ventilabrum enim, si illis credatur, non una tantum, sed utraque manu prehensum fuit ab Antiquis, et agitatum. Quod plures omnino negandum, censoriaque virgula notandum, viva voce ac scriptis observationum libris decernunt. Inter tot studiosorum virorum dissidia, et pugnantem sententiam, si medius constituitur liber Hebraicorum Nominum, *palam ac ventilabrum* pro

eodem instrumento vulgo acceptum apud Veteres perspicue docet; idemque penitus esse in Evangelio *ferens palam in manu sua*; ac eum dicitur, *cujus ventilabrum in manu sua*. Rursus si palam dicitur ventilabrum concedamus, optima erit verba isthæc translatio nostra: *Il a le van en la main*; quia pala una manu tenetur ab agricolis, dum sunt in prociuita ad mundandum in area triticum. Excussiones namque frumentarie sicut in diversis regionibus diverse sunt: ita diverso modo agricolæ excussa frumenta ventilare nulli dubium est. In Occitania cribro in media area suspeso utuntur ventilatores, quod quidem ventilabrum unica manu agitari potest, aut utraque si libeat. Apud nostrates autem Vascones eventilata semper vidi frumenta toto nisu elevantes longe a se ipsis projiciunt grana frumenti paleolis ac festucis permixta: et quibus vento perflante separata defluunt in terram munda atque pargata. Nec interim occasione ventilabri breviter a me perstricta sint ad commendationem libri Hebraicorum Nominum, in quo scriptum legitimus, col. 69: « *Na buzardan, prophetavit palas, quæ ventilabra vulgo nuncupant*. » Palas igitur, quæ vulgo dicerentur

ventilabra, in usu Veteres habuisse sæpius ad ventilandum docet; idemque penitus esse in Hieronymi locis, non uno modo aptis ad Eruditorum lites dirimendas, ac Criticorum cavendas hallucinationes.

Præter jam commemoratas Libri Nominum utilitates multiplices, præcipuum aliam habet in obsecris sacerum Bibliorum illustrandis sermionibus ac trium Scriptorum, quos parentes agnoscit, allegorico sensu probe manifestando. Multa enim clausa ac tenebris obsepta manent in libris sacris, inque Philonis, Origenis, et Hieronymi Commentariis, nisi lucem faciemque lectori præferat ad intelligentiam volumen Hebraicorum Nominum. Sed quia longum est argumenta omnia et exempla singula recensere, quibus utilitas illa peculiaris approbari possit, et eam explicare prope res unius est voluminis: sufficiat prædicitibus antea significasse ad quid maxime valeat; et quasi in quadam brevi tabella sitis pinxisse terrarum, totiusque orbis vastitatem et anitum oceanum, angusto monstrasse compendio. Nec necesse est super hoc sæpe admonere lectorem, et prudentiam ejus studioque diffidere.

PROPHETARUM NOMINA ET NOMINUM ETYMOLOGIÆ

HIERONYMUS.

Osee, interpretatur *ὄσω*, quem nos salvantem possumus dicere.
Joel, *ἄρχόμενος*, id est, incipiens.
Amos, *βαπτίζων*, qui apud Latinos portans dicitur.

Abdias, id est, Obedia, *δοῦλος Κυρίου*, id est, servus Domini.
Jonas, *περιστερᾶ*, hoc est, columba.
Micha, *τίς ὡς*, ex duobus orationis partibus nomen compositum, quod apud nos sonat *quis quasi*, aut *quis velut?*

Naum, *παράκλησις*, id est, consolatio.
Abacuc, *περιλαμβάνων*, id est, amplexus, sive luctans.

Sophonia, *κρυπταίνων* Κυρίου, hoc est, arcanus Domini.
Aggeus, *ἰσχυρῶς*, quem nos festivum, sive solemne possumus dicere.

Zacharia, *μνήμη Κυρίου*, id est, memoria Domini.
Malachi, *ἀγγέλιος μου*, id est, nuntius meus.

Isaias, *σωτήριος Κυρίου* dicitur, id est, salsus Domini.

Ezechiël, *κράτος Κυρίου*, quod nos robur, vel imperium Domini possumus appellare.
Jeremias, *ἰβραῖος Κυρίου*, id est, excelsum Domini.
Daniel, *ἐκείναι με Κύριος*, id est, judicavit me Dominus.

GRÆCI.

Osee, *οὐκίμων*, ἢ *οὐκίμω*, id est, obumbrans, vel custos.

Joel, *ἀρχαίου Θεοῦ*, dilecti Dei.
Amos, *κρίστηρος ἢ πιστῆς, ἢ λέου ἀποσπῶν*, validus, vel fidelis, vel populum avellens.
Abdias, *δοουλεύων Κυρίου*, servus Domini.

Jonas, *περιστερᾶ*, id est, columba.
Michæas, *τίς οὐτός βασιλεύς*, hoc est, quis iste rex?

Naum, *παράκλησις*, id est, consolatio.
Ambacuc, *πατήρ ἐμέμων*, hoc est, pater suscitans.

Sophonia, *σοφίατα αὐτόν*, id est, intelligentem ipsam.
Aggeus, *ἰσχυρῶς*, instum agentis.

Zacharias, *κακρῆς λέων*, id est, victor leo.
Malachias, *ἀγγέλιος*, ἢ *σωτήριος Κυρίου*, id est, angelus, vel salsus Domini.

Isaias, *σωτήριος Κυρίου*, hoc est, salsus Domini.
Jezechiël, *κράτος Θεοῦ*, id est, fortitudo Dei.

Hieremias, *ἰβραῖος Κυρίου*, exaltatus Domini.
Daniel, *κρίστης αὐτοῦ ἰσχυρᾶ*, id est, iudicium ejus validum.

Librum Hebraicorum Nominum hac contentione et comparatione Hieronymi cum Græcis Scriptoribus absolvendum existimavi; quia ex illa oppositione Hebraei sermonis peritia summa elucet in Hieronymo; nulla autem aut minima exsistit in Græcis Auctoribus etymologiarum Hebraicorum Nominum. Ex quo manifestum est etymologias quasumque violentas, quæ vel in libro Nominum, vel alibi apud Hieronymum occurrunt, Græcos habere parentes. Ibi enim suo sensu ac proprio Marte Hieronymus Hebræas voces interpretatur, nihil ad ejus diligentiam et eruditionem perfectam addendum inveniet Hebraizantium magistrorum etiam acutissimus. Id ego contestatum volui ex Præfatione S. Doctoris in Commentarios in Joëlem prophetam: cujus præfationis verba descripsi prout leguntur in vetustissimis exemplaribus manuscriptis; nam in editis antea libris præter pauca, omnia corrupta sunt Hebræa Græcæque nomina. De qua corruptione ac perpetua depravatione viros doctos ad omni in Prodomo nostro S. Hieronymi; et licet noverim admonitionis meæ sinceritatem displicuisse quibusdam sciolis ac æmulis meis, qui contumelios non paucis de statu meo deterere me gestiebant, nihil moror hodie eorum imperitam morositatem, qua invita Epistolam dare statui ad c. v. Urbanum Chevrean, ut eum certiorum faciam de stupenda depravatione veterum editionum Hieronymi, eamque probem insigniori argumento et exemplo vocis *ζωλλία*, pro qua nobis obtrudunt absurdissimum *φρηγερτιον* in præfatione Hieronymi jam laudata.

GLOSSE QUORUMDAM SCRIPTURÆ LOCORUM

ET

NOMINUM INTERPRETATIONES BRITONUM LINGUÆ.

EX ANTIQUISSIMO CODICE MS. COLBERTINO, NUM. 4934.

DE GENESI.

Furfum, dun, vel rot, *lege* sursum pro furfum.
Cervus emissus dicitur quando cervam sequitur.
Et equus emissus quando equas sequitur.

DE EXODO.

Fiscellam, sportam thenil.
Sponsus sanguinis tu mihi es, id est puer, qui de sanguine meo natus est circumcisis.
Non mutiet, grennat, gillit: quia non nocet ei exterminator.
Pruina, brimus.
Pretium pudicitiae, id est XII solidos qui ipsam tradidit marito, debet puellæ dare.
Mittens crabones, id est, urrite, propter terrorem dixit, vel angelos malos.
Pelles arietum, id est, sine lana, quasi parica, id est, roth loschi.
Pelles jacintinas, id est, sine lana, aut ad tegendum, non est in Britannia.
Fibulas, hringan.
Capitium, quod circa collum fithalsetha.
Dexteralia, armo gusbregida ante manicas, et ibi conjunguntur clavi.

DE LEVITICO.

Rennuculi, leviat legum.
Lumbelos, lenbradum.
Chrogillus, animal spinosum major quam hircinus.
Garula, ronea.
Nuptium, nectret.

Larum, meu. Bononem uoof.
Mergulum, niger dicitur a mergendo, id est, dop fogul. Herodianum, una luc hæc facti bracus similibus, id est, locusta, sed major.
Anucupio, id est, fugolada.
Spatulae, habent similitudinem spadæ, inde spatulæ dicuntur.
Sub pastoris virga transeunt, id est, rabbacula ejus cucurrerunt foras.

DE NUMERIS.

Signa, id est, pone signum proprium, id est, eribethoon.
Uatilla, id est, serscutilla similis vasis quibus aqua de navibus projicitur.
Bellium, herba albi coloris est.
Ætatis integræ, id est, trigennem.

DE DEUTERONOMIO.

Porfilio, philfor.
Noctuorax, nactrafan.

DE JESU NAVE.

Arciato vulnere, id est, incurvato vulnere: quia cauda scorpionis curva est unde nocet.
Postlimenio, id est, post mortem patris.
Regulam auream, ringam gardiles.
Civitas litterarum, propter litteratos qui ibidem custodiuntur.

DE LIBRO JUDICUM.

Testatio, vel quia ibi fecerunt tistas. Uaum.

In taberna, id est, negali sermin.
Sibilos, regum blandimenta.
Palantes, fugientes.
Latio, id est, eblit.
Teraltin, id est, idolum.
Implevit manum, id est, dedit pecuniam.

DE RUTH.

Congessit polenta, id est, congregatio formal.

DE LIBRIS REGUM.

Circulium dierum, id est, annum.
Focarias, coquinarias, id est, cibum præparantes.
Sitarcis, in quibus cibos portant, id est, fecisun.
Unius anni filius, propter humilitatem.
Perendie, post cras.
Vasa puerorum sancta, id est, corpora, pro persecutione et luxuria.
Commentarius, qui scribebat annuales commentarios.

Tippinas, faciunt de hordeo, decorticant ipsa grana in pias, id est, in cavato ligno: deinde coquant in quo volunt.
Ligno lancectico, sicut est biguo, id est, unidubil.
Pilenticus, insanat mentes.
Polimitarius, artifex vestimentorum, id est serico, godou neppi.
Abies, arbor miræ altitudinis, unde faciunt tonnas Francei, dicitur sepi.
Tornaturas, in transversum, ligno tornata, legge.
Celatura dicitur, quod intrat.
Sculptura, quod eminet.
Anaglipa dicitur quod valde eminet quasi penna.
Istriarum, unalana uitra plectas gumdlont.
Camites quoque cant dicunt.
Canis, felgunt.
Medioli, nap.
Regina Sabaa, id est, Æthiopum.
Pelte, longiores sunt, quæ senta nostro tunde.

Lecito, vas vitreum in similitudine flaconis, vel panis.
Cancellus, id est ligna, subivitrans versu, vel de foro sicut retr.
Elides, affellis.
Latrinas cloacas, aquæ ductus, id est, groua.
Musæ sabbati, ædificium ubi miserunt reges mænera sabbato, quando ingrediuntur templum.
Nam Corban dicitur, ubi erat pecunia sacerdotum.
Edra dicitur interior sedes ubi Papa sedet.
Tignani, qui tigna faciunt, id est, restras.
Tafet, nomen templi idoli, vel locifurum.
Allas, grognri.
Trullas, paundiufile.

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

Pro octava, id est, novissimo die Azymorum.
In fastos, digitales.

DE SALOMONE.

Panaretus, sapientiam.
Coænerunt, accitaverunt.
Aleo, herba est.
Biens dicitur, per quam aqua currit.
In acervum Mercurii, habent consuetudinem ambulantes in via, ubi Mercurius sepultus est, lapidem jacitare in acervum ipsius, unusquisque unum pro honore.
Lamuel, agnomen Salomonis, sicut Ecclesiastes ab actione.

DE ECCLESIASTE.

Contignatum, lectio domus.
Capparis, herba est ad cibandum.

DE SALOMONIS SAPIENTIA.

Fascinatio, laus stulta, id est, masculinæ.
Malagma, multa herbae vulneri impositæ.

EXPLANATIO

IN LIBRUM

DE SITU ET NOMINIBUS LOCORUM HEBRAICORUM

Libri de Locis Hebraicis primus Auctor fuit Eusebius cognomento Pamphilus, qui de sancta Scriptura omnium pene urbium, montium, fluminum, viciorum, et diversorum locorum vocabula in hoc Opusculum congregavit; indicans quæ vel eadem manent, vel immutata sunt postea, vel aliqua ex parte corrupta. Hunc Eusebii librum cum quidam vix primis imbutus litteris ausus fuisset in

Latinam linguam non Latine vertere, occasione cansamque præbuit Hieronymo novam ac doctorem adorandi Latinam translationem. Unde Eusebii ipsius admirabilis viri secutus studium, secundum ordinem litterarum, ut sunt in Græco, Latine volumen transtulit: reliquias ea quæ digna memoria non videbantur, et pleraque mutans. Semel enim et in Temporum libro præfatus

est, se vel interpretem esse, vel novi operis condidorem. Sic autem secundum ordinem litterarum, ut sunt in Græco, sua lingua hominibus tradidit Opusculum Eusebianum: ut tamen seriem litterarum alphabeti Latini, non ordinem Græci subsecutus sit. Neque vero Latinis scribens, ab Græca exemplaria Latino sermone convertens, recto iudicio pervertere poluit ordinem litterarum alphabeti nostri, ut nomina quæ incipiunt per γ, g, apud Græcos, tertio quoque loco reponeret in sua editione Latina; eodemque modo Græcum ordinem observaret in x, z, z, et α, et similibus, quæ cum aspiratione, vel per extensum elementum leguntur. Itaque prudens Lector ne in errorem pertrahatur sub obscuro verborum Hieronymi intellectu, noverit sanctum Doctorem in eo tantum ordinem litterarum, ut sunt in Græco, observasse, quod primum recenseri nomina et locorum vocabula, quæ ab Eusebio ponuntur ex Genesi, deinde de Exodo, et ita consequenter servato ordine sacrorum Bibliorum. Secundo ordinem Eusebianum imitari in singulis litteris, v. g. incipit, juxta Eusebium, ab *Ararat, Achad, Agai*, etc., in B similiter, a *Babel, Bethel, Bala*, etc. Quæ alium ordinem obtinent in serie alphabetica Lexicorum, et in libro quoque Nominum Hebraicorum a Beda nostro olim digesto, edito autem tomo III, cum aliis Operibus ejusdem scriptoris. Consentientes igitur reperio Eusebium Græcum Hieronymumque Latinum, quantum palitur ordo litterarum Alphabeti nostri, quod in multis discrepat a Græco, tum propter consonantes aspiratas, tum propter vocales extensas, quæ apud Græcos spatio magno intercedente inveniuntur digestæ; exempli causa, x a z, z ab x, α ab α, etc., cum sub eadem littera legantur apud Latinos: et namque et α vocales, sive longæ sint, sive brevæ, eandem formam retinent, et uno loco scribuntur. Ea sunt præcipue quæ de veteribus scriptoribus libri Locorum præmonere volumus lectorem studiosum; cui ne forte excidant de eodem argumento nuper scripta in Prefatione Jacobi Bonferrii ad suum Onomasticon, multa ex eodem excerpta hic apponere perutile mihi visum est.

« Est autem hic liber, inquit Bonferrius, primo ab Eusebio Casariensi Græce scriptus, ut ipsemet Hieronymus in libri hujus Proemio testatur, quem Hieronymus in eorum gratiam qui sacrarum Litterarum studio delectantur, in Latinam linguam sibi vendendum esse pavit: eum autem ita verit, ut tamen de suo non pauca addiderit, nonnulla immutavit, quadam perperam dicta correxit, ut vel in Proemio ipse de se fatetur, vel ex libri hujus decursu colligi potest; cui utpote acerrimi iudicii viro, et regionum illarum locorumque spectatori, imo annis pluribus in hisdem versato, magna fides haberi potest: ut plurimum tamen Hieronymus interpretis officio fungi se proficitur. Forte Hieronymus initio aliis characteribus sua acrisperat, vel asterisco notaverat, quæ postea, ut in hujusmodi sepe accidit, in unum corpus cum Eusebii verbis confluerunt. Fuit quidem et ipse Eusebii in Palestina diu versatus, utpote

Cæsareæ Palestine episcopus; multa tamen argumenta sunt, quæ sudent Eusebium non eam fuisse nactum urbem, locorumque notitiam, quam habuit Hieronymus. Fatendum nihilominus est non pauca in hoc libro desiderari potuisse, quæ Hieronymus vel aliis discentibus occupationibus perficere non potuit, vel ei certe non libuit: igitur et nos operi huic nuperime manum opposentes studium in ea re opellam aliquam ponere, ut liber hic, qui aliqui videbatur implicator, et propter confusum nominum propriorum ordinem multis futurus inutilis, quos videlicet difficultas querendi invenieudique loca, quæ investigari erant, ab ejus usu lectioneque averteret, omnibus divinarum Litterarum sacræque Topographiæ studiosius usu esse posset.

« Quæ autem in hac re præstiterimus patet indicabo. In primis enim etsi nomina singularia ab Eusebio et Hieronymo ad suam initialem, ut vocant, litteram sint revocata, ut puta omnia, quæ ab A incipiunt in unum sunt congesta, tamen quæ et hic sine ordine collocata erant, quibus eadem initio littera erat (quæ res loca annotata invenire volentibus et operæ, et temporis dispendium non sine tædio pariebat), omnia ita ordine digestissimum, ut extemplo quis nulla difficultate in ipsam quam investigaturus est vocem incurral.

Hæc aliaque bene multa, quæ non sunt instituti nostri, præfatus doctissimus Bonferrius, de Regio tandem codicis Græci Eusebii ita lectorem admonendam dicit: « Hætenus, ait, mihi cum solo Hieronymo res fuerat, cum nulla mihi spes esset nascendæ Græcum de locis Hebraicis Eusebium: sed ecce præter spem omnem, cum Lutetiam Parisiorum me contulisset, in manus incurri Græcus manuscriptorum Eusebii bibliotheca Parisiensis Regia; hunc exceptendum nactus nova cepi consilia, et cum Eusebio novæ successerunt curæ, novi labores. Placuit itaque hunc seu Græcum, seu Latine redditum Hieronymo, meisque annotationibus conjungere, ne qua in re operam nostram benignus lector desideraret: quæ ex re illud imprimis commodi accedet, quod non difficile erit quæ Hieronymi sint, quæ Eusebii internoscere, quidque Hieronymus ad Eusebii lucubrations addiderit, detraherit, correxit, immutavit. Addidit equidem Hieronymus aliqua non tantum ad Eusebii sententiam, sed etiam quadam locorum nomina propria, quæ in Eusebio non cernuntur; quamquam et nonnulla suspicisse esse possit eorum nonnulla ex Eusebio excidisse: vicissim vero pauca locorum nomina propria cernuntur in Eusebio, quæ Hieronymus non expressit, quæ ab Hieronymo suppressa vel neglecta censeri possunt.

« De hoc manuscripto Eusebio addenda hic mihi pauca, de quibus lector præmoneri debeat. Atque illud imprimis, istum manuscriptum Hieronymo mendis quam plurimis scater, præsertim vero in exprimeendis locorum nominibus propriis, quæ ita vitiose non raro efferuntur, ut ægre cum his vocibus, quæ apud Hieronymum sunt, affinitatem relictas: ea tamen fere cum ea corruptela relinquere melius, quam in illo reperi, ne viderer non tam

Eusebium, quam conjecturas meas et animi figmenta tibi tradidisse. Neque id molestum erit, aut lectori incommodum, quando quidem ex his, quæ apud Hieronymum leguntur, vel meis additamentis liquido fere constare possit, quæmodum voces illæ emendari debeant. Quod ad cætera menda attinet, subinde ut sensus, veritas sententiæ, vel syntaxis constaret, adjuvari debuit Eusebii, et nonnulla medicina affrui, addita, detracta, vel mutata identidem una litterula vel vocula, neque aperti errores relinquendi fuerunt, suggerente præsertim emendationem Hieronymo: quamquam subinde nonnulla ad marginem annotatione maluisimus hanc rem conficere.

« His tamen et illud addo nonnumquam apud Eusebium sincerius et incorruptius nomina locorum propria afferri, quam apud Hieronymum et ex Eusebio posse Hieronymum aliquando emendari; quod quando usumemat, non difficile erit ex his, quæ nos de mendis nominum apud Hieronymum afferimus, colligere. Illud etiam admonendum duxi nonnulla apud Eusebium nomina locorum cerni, quæ in Hieronymo desunt; sed hæc admodum pauca sunt. Item apud Eusebium nomina quædam locorum propria suppressa fuisse, quæ ex Hieronymo restituenda fuerunt. « Hæcque Bonferrius.

Majorem vero hujus Prefationis partem in nostra Admonitione descripsimus, ut gratum animum ostenderem erga laudatum Bonferrius; nam laborem, ac partes quas mihi sumperam, eas præoccuparunt observationes docti viri. Ad plenioram tamen intelligentiam et Eusebii Græci, et Hieronymi ejus interpretis, nec non ad perfectam cognitionem eorum, quæ a nobis peculiariter pertractata sunt, nonnulla Bonferriani præmonitionibus superaddenda erant instituto nostro propria. Illud igitur primum admonere, me Hieronymi editorem esse, non Eusebii: quia ratione non Eusebio Hieronymum, sed Hieronymo Eusebium accommodare atque attemperare debui. Quod et factum comprobabitur toto decursu libri Locorum: nam quod Hieronymus ita sentius sit litterarum alphabeti ordinem in nominibus locorum ordine collocandis, ut alphabeto Latino eum adaptaverit, quem Eusebii Græco accommodaverat; nos quoque Hieronymi vestigiis inhaerentes, Græcarum litterarum ordinem ad Latinum revocamus. Hinc quæ X Græcum pro initiali littera habent, ad C Latinum retulimus cum Hieronymo: quæ a Φ incipiunt, ad F revocata sunt. Quæ ab initio habent H, id est, aspirationem sive spiritum, inter ea nomina quæ initium ducunt ab A vel E, conjeci-

mus. Denique nonnulla vocabula tamquam nomina appellativa, ab Hieronymo Latine versa atque expressa, ad suas quæque initiales litteras referre studuimus. Talia sunt, *Ager fullois; Puteus juramenti*, aut *visionis; sepulchra concupiscentiarum*, etc. Quæ in Græco alphabeto litteras habent initiales a Latinis longe diversas. Huic ordini ac via insistere necessitate compulsi sumus; utpote tolli Hieronymo intenti, ne aliquid de ejus operibus a nobis ederet quod non esset vere Hieronymianum, sive in verbis, sive in ordine verborum.

Sed alteri lectorum utilitati providentes, et studiosi Græce nescientibus indicare cupientes, quæ ab Hieronymo addita sint ad Eusebium Græcum, in Latino contextu hæc addimenta uncinis concludimus in hunc modum: (*Porro Hebræi hanc esse dicunt Mesopotamia civitatem, quæ hodie vocatur Nisibi, et a Lucullo quondam Romano consule obsessam, captamque: et ante paucos annos a Joviano imperatore Persis trahitur.*) Monent igitur signa hæc totam hujusmodi pericopam et historicam observationem ab Hieronymo conjunctam fuisse voci *Achad*; de qua nihil amplius scriptis Eusebii præter ista quæ sequuntur: *Achad, urbs regni Nemrod in Babylone.* Ubi vero additamenta Hieronymiana uncinis non inveniuntur conclusa, facile ex absentia Græci contextus in altera columna poterunt internosci, vel certe manifestissima fient in scholis nostris, quibus loca quamplurima illustranda suscepimus.

Cæterum monendus est benignus lector, ne ab studio diligentique nostra aliquid in editione libri Locorum expectet, quod nequam ab editoribus Hieronymi jure merito, aut æquo iudicio possit expectari. Neque enim novo systemate antiquam Terræ sanctæ topographiam mutare tentabimus; sed Opera Hieronymiana summa qua poterimus fide ad pristina ac primigeniam integritatem revocare, Notisque illustrare pro modulo nostro satagemus, sed præter hæc in editione nostra aliquid requisierit, spem suam irritam agnoscat: quia majora et indebita studia possit, quam res ac provincia a nobis suscepta exegisse videatur. Ea sunt ergo de quibus maxime præmonendus fuit studiosus lector, qui et alia bene multa in annotationibus nostris reperiet, ad emendationem manuscriptorum et editi Eusebii Græci spectantia: plurima enim curiosa ac scitu digna a Bonferrio prætermittenda sunt; plurima quoque in ejus editione imperitia typographorum corrupta: quæ omnia suis locis notata, restituta, suppletaque cernuntur.

NOTÆ PROLIXIORES

IN LIBRUM

HEBRAICARUM QUÆSTIONUM IN GENESIM

Præter annotatiunculas nostras, quas in ora inferiori paginarum libro præcedenti subiicimus, necessitate compellit difficultiora non pauca jam perstricta breviter hic longiore disputatione concludere. Neque vero spes magna me tenet, brevitate observationum mearum Criticis quibusdam scriptoribus fore placituras; nisi loca plurima, quæ ipsi redargunt in Hieronymo, rursus examinanda acillustanda proponerentur. Inspecimus igitur non quæ omnibus laudibus abundant apud Hieronymum, sed ea tantummodo quæ vito aut imperitiæ tribuere ipsi volunt Critici recentiores.

I. Prior autem locus hæud satis probatus in libro Hebraicarum Questionum sumitur ex hac observatione Hieronymi in caput I Genes. 2: *Pro eo quod in nostris codicibus scriptum est ferebatur, in Hebraeo habet Merepheth, quod nos appellare possumus, incubabat, sive confovebat, in similitudinem vocis oris calore animantis, etc.* Melius, inquit, hodierni Critici, Hebræum מרחפת *merahpeth* vertitur Latine *ferebatur*, quam *incubabat*: quia verbum *incubabat* propius accedit ad sermonem Syrorum, quam ad idioma Hebraicum.

Sed longe diversum erat iudicium antiquissimorum Patrum ac virorum doctissimorum circa interpretationem vocis Hebrææ et affinitatem lingue Syrorum cum sermone Hebræo. Nam ex illa affinitate approbat sancti Patres proximiorum esse ac magis genuinum expositionem *incubabat, sive confovebat*, quam *ferebatur*. Audiendum hæc de re Basilium Magni Homil. 2, in Hexæm.: « At quoniam pacto, inquit, dixeris, super aquas hic spiritus ferebatur: Equidem non meam tibi, sed viri cuiusdam Syri sententiam recenseo, qui tantum a sapientia mundi distabat, quanto verarum scientiarum rerum propinquior erat. Aiebat igitur ille Syrorum vocem significantiorem atque evidentiorum esse, et ob affinitatem quam habet cum Hebraica lingua, sententias aliquo modo Scripturarum propius attingere. Itaque talem huiusce dicti sententiam esse dicebat: Verbum hoc, *ferebatur*, pro *confovebat*, vitalemque fecunditatem aquarum natura præbebat, sumunt atque interpretantur, ad similitudinem aviculæ incubantis, vique vitalem quandam imprimentis, in ea quæ ab ipsa fovetur. Talem hunc is prædicabat ea voce sensum significari, super aquas, inquam, Spiritum Dei ferri, id est, ad fecunditatem vitalem quæ naturam ipsum Spiritum sanctum præparasse. Quare satis per hoc id ostenditur quod quæritur a nonnullis, nec ab actu creandi Spiritum sanctum abfuisse. » Eadem habet S. Ambrosius

in Hexæm. lib. 1, cap. 8; eadem et Augustinus lib. 1, de Genesi ad litteram, cap. 18. Ex quo manifestissime comprobatur Hieronymi annotatio, ubi lectorem docet pro *ferebatur* in Hebræo legi *incubabat, sive confovebat*. Quia enim Syrorum sermo Hebræo vicinior, atque aptior consequenter exprimentis verbis Hebraicis, retinet *merahpeth*, id est, *incubabat, sive fovebat*; hæud dubie interpretatio illa magis accedit ad fontem Hebræum, quam versio LXX Interpretum, *ferebatur*.

Nec quempiam moveat quod in Latina Vulgata, et in Hieronymiana translatione, verbum *ferebatur* scriptum reperiamus; id namque consulto retinuit Hieronymus, ne ambiguum verbum a diversis diverse acceptum ad unam tantum significationem trahere videretur; et quod de vento, id est, de spiritu huius mundi intelligunt quamplurimi, ipse de solo Spiritu sancto lamquam conditore rerum omnium, sententiam illam sibi astruere accipiant. Deinde non uno loco fassus est sanctus Doctor, consuetudini veterum interpretum suam coaptare voluisse Translationem, ubi nullum erat damnum in sensu: « Nolumus ergo, inquit, immutare » quod ab Antiquis legebatur, quia idem sensus » erat. » Et post pauca: « Sed et in hoc nulla est » sensus mutatio; et nos antiquam interpretationem » nem sequentes, quod non nocet, mutare non » luimus. » Pro more igitur suo noluit mutare verbum *ferebatur*, quia nihil nocet quod ab Antiquis legebatur; nam superferri potest et de vento et de Spiritu sancto indifferenter accipi in hoc Genesim versiculo secundo.

II. Alter locus insignior habetur ad reprehensionem Hieronymi, quia in eo visus est Criticis aliquot Scripturibus Judaicarum fabularum asseritor. Observat igitur Hieronymus Gen. II, v. 8, in Hebræo scriptum esse מְרִקְדָּם *merqedem*, id est, a principio; eamque significationem docet præferendam Versioni LXX Translatorum, qui posuerunt contra orientem. Snam rursus opinionem probat sanctus Doctor ex consonantia Græcorum Versionum, Aquilæ, Symmachi et Theodotionis, dicentium, ab exordio, sive a principio plantatum fuisse paradisum in Eden. « Ex quo, inquit Hieronymus, » manifestissime comprobatur, quod prisquam » cælum et terram Deus faceret, paradisum ante » considerat, sicut et legitur in Hebræo: *Plantatum* » erat autem Dominus Deus paradisum in Eden, » a principio. » Si Augustino episcopo Chimsensi, ac parenti Historiæ Criticæ Veteris Testamenti credimus, pessime hæc interpretationem defendit Hieronymus, edoctus vel deceptus a Judæis, qui

plurimis deliramentis indulgent, et septem condita fuisse voluit ante creationem cæli et terræ, inter quæ paradisi computare solitum est scholaribus Rabbinozum Cabbalistarum disciplinis.

Ego vero, qui semper animo proluxo sententias sanctorum virorum expendere proposui, cum Saliano et Jansenio defensionem Hieronymi labenter suscipiam, ut ex sensu Judæorum, non ex proprio locutum fuisse sapientissimum Interpretem evincere possim. Salianus itaque in Epitome Annualium Veteris Testamenti causam agens Hieronymi, annotationem ejus hoc modo defendit: « Divas autem Hieronymus ex Hebræorum sententia, quorum libri Traditiones scribebat, locutus est. Simili responsione omnibus excusatum Hieronymum volebat Jansenius, cum hæc scriberet in caput I Genesios: A principio, inquit, non ante terram conditam, ut Judei ex lib. IV Esdræ cap. III, v. 6, fabulantur, et Hieronymus in Traditionibus Hebraicis dicit esse certissimum, scilicet ex Judæorum sensu: sed a principio, hoc est multo ante septimum diem. Vox Hebræa indifferens ante principium temporis, et loci qui est oriens, ubi incipit motus solis. Unde LXX vertunt ad orientem. »

De eo sententiæ Hieronymianæ intellectu facile persuasum erit nobis, si verba lib. IV, c. II, § 6: *Et induxit eum (Adam) in paradiso, quem plantaverat de terra tua, antequam terra adveniret*, contendamus cum Prefatione ejusdem Hieronymi in libros Esdræ et Nehemie, ubi propriam sensum exprimit, dicens: « Nec quemquam moveat, quod » unus a nobis editus liber est: nec apocryphorum » tertii et quarti libri somnis delectetur. Quia et » apud Hebræos Esdræ Nehemique sermones in » unum volumen coarctantur, et quæ non habentur » tur apud illos, nec de viginti quatuor senibus » sunt, procul abjicienda. » Hæc ab Hieronymo perhibentur scripta circa annum Christi 392, cum anno 388 aliam opinionem proposuisset in libro Questionum Hebraicarum in Genesim. Hinc ergo vera elucet sententia propria Hieronymi abjicientis somnia libri IV Esdræ, quorum sane ineptissimum fuit paradisi terrestri plantatio antequam terra adveniret.

Similes et alias in defensionem Hieronymi rationes invenire poterimus, et ad stylum conditionemque libri Hebraicarum Questionum provocare: nam cum ille congregatio sit Traditionum Hebraicarum, nominum mirum videri debet, si in eo quid de multis Hebræi sentiant, inferatur. « Quia » semel, inquit ipse Hieronymus, opusculum nostrum, vel Questionum Hebraicarum, vel Traditionum congregatio est, propterea quid Hieronymus de hoc sentiant, inferamus. Aium hunc esse » Sem filium Noe, etc. » Traditionem igitur Judaicam de paradiso, non propriam sententiam exprimere voluit sapientissimus Doctor, qui sexcentis aliis locis allegorias paradisi terrestri, ac similes nomen Judæorum ridendas atque contemnendas apertissime docuit. Qui plura desiderat, Francis a Messana consulere poterit pro ultimo editionis Parisiensis Operum S. Hieronymi.

III. Male versum a nostro interprete Gen. II, 18, *Maledicta terra in opere tuo*, contentidit J. Drusius Quæst. Hebraic. lib. III, quæst. 3. Post Drusium quoque Auctor Historiæ Criticæ Veteris Testamenti, solito reprehendendi cæteros pruritu semper laborans, hæc addit lib. II, cap. 12: « Le » même S. Jérôme ajoite que par ces mots, in » opere tuo, il faut entendre le péché, et non pas » le labourage; et il prétend de plus, que ce sens » est aussi des Septante; mais il parait trop éloigné de la véritable explication du texte. Théodotion a aussi suivi cette dernière interprétation; » et l'on doit prendre garde que S. Jérôme a quel » quefois suivi cet interprète, sans l'examiner avec » assez d'application; et c'est ce qui fait en partie » que la Vulgate est souvent conforme à la traduction de Théodotion. Aquila a traduit en cet » endroit, propter te, conformément au texte hébreu d'aujourd'hui, et je ne doute point que » cette dernière traduction ne doive être préférée » aux autres. » Castigat itaque Hieronymum scriptor noster Criticus, et cum Hieronymo Vulgatam Latinam editionem quod non sit conformis fonti Hebraico hodierno, et propius accedit ad Theodotionis translationem, quam hæud satis accurate expendit notatus Hieronymus.

At perperam tactus a Simonio sanctus Doctor perspicue mihi visus est hoc solo contextu annotationis sue: *Maledicta terra in operibus tuis. Opera hic, inquit, non ruris colendi, ut perierit putant, sed peccata significant; ut in Hebræo habetur. Et Aquila non discordat dicens: Maledicta humus propter te. Et Theodotus: Maledicta Adama in transgressionem tuam. Quid reprehensione dignum invenire possunt hodierni Critici in eruditissima hæc atque accuratissima observatione Hieronymiana. Legant utcumque voluerint in Hebræo, vel מְרִקְדָּם *merqedem*, vel מְרִקְדָּם *merqedem*, vel מְרִקְדָּם *merqedem*, vel מְרִקְדָּם *merqedem*; nonne semper verum erit quod ait Hieronymus, scilicet, hunc versiculum Genesios, *Maledicta terra in operibus tuis*, non esse intelligendum (ut perierit putabunt) de operibus ruris colendi, sed de peccatis? Si autem peccatum vel peccata iuxta genuinum sensum Scripture intelligenda sunt, dicta reprehensores iniqui, quid cause sit cur Aquila non concordet cum Vulgata editione, seu Hieronymi versione. Neque enim alio sensu accipi potest isthæc Aquilæ interpretatio, *Maledicta terra propter te*, quam quod accipitur versio Theodotionis, *Maledicta Adama in transgressionem tuam*. Quia diversæ lectiones aut interpretationes illæ, propter te in opere tuo, in transgressionem tuam, nihil aliud significant quam peccatum Adami, quod mors in mundum et maledictio in terram inducit credita verum omnes vere pios ac catholicæ fidei assertores. Nulla ergo reprehensio, sed maxima fuerat occasio laudis in præsentii annotatione Hieronymiana, si de illa iudicium habuissent æqui pariter atque eruditi lectores.*

IV. Brevis est proors sequens observatio Hieronymi in cap. VI Genes. 14: *Fac tibi arcam de lignis quadralis lignis, bituminata legum in Hebræo*; sed longiori censura castigatur apud

auctorem saepius jam memoratum, lib. II Hist. crit., cap. 12, pag. 252 et 253. « Au verset 14 du même chapitre, où il y a dans la Vulgate: *De lignis lavigatis*, S. Jérôme a observé que, selon l'hébreu, il faut traduire *De lignis bituminatis*. » En quoi il semble s'être trompé, et avoir lu *Copher*, au lieu de *Gopher*. Il a néanmoins pu changer la lettre Ghimel en Caph, pour trouver un sens plus commode, bien qu'ilût *Copher* dans son exemplaire hébreu, comme on lit dans ceux d'aujourd'hui; et cela est même pratiqué assez souvent par les rabbins. »

Sic Rabinorum imperitiam et sacrilegam audaciam, nulla scientie aut veritatis cogente ratione, ascribit Auctor criticus fideissimo ac religiosissimo Scripturarum divinarum Interpreti. Nemo homo est qui cordate possit asserere Hieronymum mutasse elementa contextus Hebraici, et consulto pro Ghimel legisse litteram Caph, ut sensum magis commodum efflceret in sua translatione, vel in suis questionibus Hebraicis. Quantum hoc horret Hieronymus, perspicuum fiet lectori ejusdem verbis ad Marcellam, quibus sese tuetur adversus injuriam quam illi modo infert R. Simonius: « Post priorem, inquit, epistolam, in qua de Hebraicis verbis pauca perstrinxeram, ad me repente perlatum est, quoddam homunculus mihi studiose detrahere, cur adversum auctoritatem veterum et totius mundi opinionem, aliqua in Evangelis emendare tentaverim. Quos ego cum possem me jure contemnere (Asino quippe lyra superflue canit), tamen non nos superbia, ut facere solent, arguant, ita responsum habent: non adeo me hebetis fuisse cordis, et tam crasse rusticitatis, ut aliquid de Dominicis verbis aut corrigendum putaverimus, aut non divinitus inspiratum; sed Latinorum codicum vitiositate, quæ ex diversitate librorum omnium comprobatur, ad Græcæ originem, unde et ipsi translata non denegant, voluisse revocare. Quibus si displicet fontis unda purissimi, cenosos rivulos bibant, etc. »

Qui tam acriter crimen mutati Evangelici contextus a se repellit, ad fontes Bibliorum sacrorum semper provocando; quid nunc Simonio responderet in putanti proscindere mutationem elementorum contextus Mosaiici ac Prophetici? Non erat sanctus Vir adeo hebetis cordis, et tam crasse rusticitatis, ut aliquid de prophetis verbis aut corrigendum putaret, aut non divinitus inspiratum. Conticeat itaque temeraria illa Historia critica, que studiose detrahit doctissimo viro, qui gloria invidiam omnem semper superabit. Utque ad causam criminatorem redeamus, superfluum puto aliud hoc loco scribere in defensionem Hieronymi, præter illa que posui in notis Divinæ Bibliothecæ, col. 7 et 8, ubi disputatum est in hunc modum. Cum dixisset Hieronymus pro *quadratis lignis*, in Hebræo legi *bituminata*; hallucinatum eum putari nonnulli, et legisse in Hebraico contextu *כפר Copher*, pro *כפר Gopher*. At pace hujusmodi scriptorum asserere fas sit, Hieronymum legisse *Gopher*,

et optime ex Hebræo fuisse interpretatum, de *lignis bituminatis*; nam *כפר Gopher*, genus est gummi, et bituminis, sive materie sulphureæ. Rabbini quoque inter species Cedri ponunt *כפר עץ Ets-schemen*, arborem pinguedinis: et *lignis vero Cedrinis factam Aræam multi volunt. Gopher* igitur est species arboris bituminatæ, et stillantis resinam aut picem, ut Abies, Pinus, etc. Hinc liquet iniquam esse Hieronymo falsam conjecturam scriptoris Critici, neque dignam satis homine perito linguæ Hebraicæ, cujus se callentem ubique profiteretur.

V. Otiose dicta bene multa in Historia critica hic prætermitto; ut graviora mendacia, et imperitam temeritatem quorundam locorum accuratius earguerem mihi liceat, sequentem præcipue observationem non uno modo inquam sancto Hieronymo: « Au chapitre xiii, vers. 14, où nous lisons dans la Vulgate, *peccatores coram Domino nimis*, saint Jérôme reprend les Septante d'avoir ajouté, *in conspectu Dei*, qui sont des mots, selon lui, superflus; mais ils sont dans le texte hébreu, et signifient la même chose que *coram Domino*. Il est nécessaire d'observer, à l'occasion de cette critique de saint Jérôme, que ce Père a rapporté beaucoup de choses peu exactes et nullement concluantes dans ses Questions hébraïques sur la Genèse, où il a combattu exprès la version grecque des Septante, pour autoriser davantage le texte hébreu, et en même temps sa nouvelle traduction sur ce texte. » Hæc Rich. Sim. lib. et capite supra citatis.

Quorum verborum falsitatem, ac imperitiam calumniam operæ pretium est confutare, ex ipsometextu Hieronymianæ observationis in hunc modum scriptæ: « Et viri Sodomorum mali et peccatores in conspectu Dei vehementer. Superflue hic in Septuaginta Interpretibus additum est *in conspectu Dei*; siquidem Sodomorum colli apud homines mali et peccatores erant. Ille autem dicitur in conspectu Dei peccator, qui potest apud homines justus videri, quomodo de Zacharia et Elizabeth in præconiis ponitur, quod fuerint justis ambo in conspectu Dei. Et in Psalmis: non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. »

Observat itaque Hieronymus, diligens et accuratus interpres, in LXX translatione superflue additum esse, *in conspectu Dei*. Quod vera rectaque probat consequentia, dicens: *Siquidem Sodomorum colli apud homines mali et peccatores erant*. Hoc est, Sodomite scelestissimi habebantur etiam apud homines; tanta impudentia libidinis flagitiosus perpetrabant, ut de maximis peccatoribus postea scriptum legatur in Isaia: *Et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt*. Ubi autem flagitia non sunt abscondita, sed a flagitiosis ipsis prædicata; quid necesse est de hujusmodi hominibus dicere, quod mali sunt *in conspectu Dei*? Restat ergo ut quo modo in plerisque, sic in hoc loco modestie, judici ac eruditionis experts sit

criticus scriptor, qui ausus est impugnare S. Doctoris verba oraculo etiam prophetico confirmata, et consequentia sermonis comprobata.

Necne vero pites illum judicio et eruditione Scripturam polleat, qui temere doctissimos earguit homines, cum ipse ignoret phrases atque idiomatica lingue Hebraicæ. Dixit enim supra, in Hebræo scriptum esse, *in conspectu Dei*; idemque significare ac *coram Domino*. Quod profecto non observasset, nisi pusillidum quam concedit veritas, Hebræi sermonis notitiam sibi vindicaret. In Hebræo igitur hæc leguntur: *וְיִרְאוּ אֱלֹהִים יְהוָה בְּחַטָּאתָם לַדּוֹנָי מֵעַד*, *vehhattaim ladonai mead*, id est, et peccatores Domino, aut contra Dominum valde. Quomodo interpretantur Glossa interlinearis, et qui textum Samaritanum ac versionem Arabicam Latine reddiderunt. Quamvis Chaldaicus Interpres et Syrus Simonio favere videantur. De voce ergo *lahova*, sive *ladonai*, inquirendum est an resonet, *in conspectu Dei*; an, quod verius est, *Domino*, vel *contra Dominum* significet.

Utque pedem conferam cum Critico nostro, dicat in quo exemplari Hebræo reperit verba hæc, *in conspectu Dei*, quæ Hebraice non *וְיִרְאוּ לַדּוֹנָי*, sed *וְיִרְאוּ לַפְּנֵי יְהוָה* *lyphne Adonai*, aut *וְיִרְאוּ לַפְּנֵי יְהוָה* *lyphne Hædom*, vel *וְיִרְאוּ לַפְּנֵי יְהוָה* *lyphne Adonai*, ubique ponuntur in libris sacris Instrumenti veteris. Proprie autem *in conspectu Dei*, Hebraice est *lyphne Hædom*, ut Gen. vi, 11, et sexcentis aliis locis sub alia forma *lyphne Adonai*, id est, *in conspectu Domini*, vide Gen. x, 9; Exod. xxviii, 30 et 35, et deinde xxxi, 14, 23 et 25, etc.; sub tertia forma, *lyphne Adonai*, in oculis Domini, aut *coram Domino*, habes Gen. vi, 8, et xxxviii, 7, etc. Uno itaque loco Gen. xiii, 43, excepto, semper pro Latinis vocibus, *coram Domino*, Hebraice scribitur *lyphne Adonai*, aut *lyphne Adonai*. Unde exploratum habemus, parentem Historiæ criticæ, non legisse in Hebræo versiculum controversum, *in conspectu Dei*; et quod illi æque vitio vertitur, ignorasse etiam regimen et significationem litteræ servilis *לamed*, que nunquam *in conspectu*, sed *in*, vel *ad* Latine redditur apud omnes Grammaticos Hebræorum. Et utique *וְיִרְאוּ לַדּוֹנָי*, proprie intelligitur, *Domino*, in *Domium*, vel *contra Dominum*; abusive autem apud LXX interpretatum ponitur *in conspectu Dei*; quam interpretationem secuti sunt Chaldaicus Paraphrastes, Syrus interpres, et Hieronymus postea in sua translatione Latina, quam voluit sapienter consonam esse Septuaginta Interpretibus, ne nimia novitate lectorem terret.

Nec indeclinabilem solum particularem vim ignoravit invidiosus criticus noster; sed, quod magis miraberis, idiomatica lingue Hebraicæ nescire se palam testatus est inerudita sua observatio. Nam si Hebræorum ac Prophetarum calluisset idiotismus, nunquam *וְיִרְאוּ לַדּוֹנָי* dixisset idem esse quod *in conspectu Dei*, vel *coram Domino*. Quia ut exemplis mox evincam, phrasid isthæc *peccatores Domino*, locum habet casus superlativi, qui omnem auxerim superet. Sic Jonæ capite ter-

tio, vers. 3, ad exprimendam urbem Ninive magnitudinem incredibilem, dicitur: *Et Ninive erat civitas magna* *וְנִינֵוֶה עִיר אֲרוּמִים* *Leloin, Deo*, vel *Dei*; hoc est, vastissima, et amplissima civitas. Simili patria phrasid Act. vii, 20, Moysis infantis pulchritudinem eximiam expressit Stephanus Martyr, dicens: *Καὶ τὸ ἄρτιον; ὅτι Θεὸς, hoc est, Et erat venustus Deo*: quod apud nos est *formosissimus, et venustissimus*. Juxta hunc morem loquendi Hebræis usitatissimum, de Sodomitis dictum, quod fuerint *peccatores ladonai*, id est, *Domino valde*; hoc est, *acceleratissimi et flagitiosissimi* hominum.

Præter hujus imperitiæ notam, calumniosior quoque sibi famam inurit, dum Hieronymum accusat invidia adversus LXX Interpretes, quasi consulto eorum versionem Græcam pessimare voluerit, ut fontis Hebræo, ac suæ translationis Latine ex Hebræo expresse auctoritatem conciliaret. Curus calumniosus Questionum Hebraicarum in Genesim, ubi propriis operis consilium proponit his verbis: « Stadii ergo nostri erit, vel eorum qui de libris Hebraicis varia suspicantur, errores » refellere: vel ea que in Latinis et Græcis codicibus scaterè videntur, auctoritati suæ reddere: « etymologias quoque rerum, nomenclam, atque regionum, que in nostro sermone non resonant, » vernacule lingue explanare ratione... Neque » vero Septuaginta Interpretum, ut invidi latrant, » errores arguimus: nec nostrum laborem, illorum » reprehensionem putamus, etc. » Quare ergo latrat invidus Historiæ criticæ scriptor? Imitetur deinceps non invidios, nec stultos calumniæ artifices, sed potius modestos atque cordatos Auctores, imprimis Jacobum Bonfrerium, qui LXX Interpretum versionem ipsius Hieronymi tuetur exemplo, dicens: « Quibus etiam, quod mirere, nonnulli Catholici, meo judicio, parum vel modesti, vel periti, succinunt; dum qualibet occasione Septuaginta Interpretum versionem nescio quo supercilio rejiciunt... Non ita sane Hieronymus, qui ubi quid in illa obscurum occurrerit, ingenue fatetur se nescire quid voluerit, ut in Questionibus Hebraicis in Genesim ad cap. xxxv, ubi querit quid apud Septuaginta sit *Chabrathe terræ*; vel ut alio loco habent, *in via hippodromi Chabrathe terræ*; qui eorum translationem a mendis correxit, et ex ea quedam e Græco in Latinum vertit, qui ubique sese purgat, quod suam editionem ex Hebræo in Latium euderit, non ut quiddam de Septuaginta Interpretum honore deciperet; sed alias justas ob causas imprimis in Prologo Galeato, ubi de se, suaque versione demississime loquitur: qui translatione altera in librum Paralipomenon, in Septuaginta Interpretibus Spiritum sanctum agnoscit. » Ita Bonfrerius Proloquus in totam Septuaginta sacram, cap. 16, sect. 4. Quibus castigatus imprudens Criticus ut respiciat, proptamus.

Post tot errores in Historia critica notatos, superest adhuc hallucinato loquitur: qui nondum agnovit hujus auctoris diligentia, de qua tamen monendus est Lector studiosus, ne decem

cecum amplius sequatur. Dicebat supra Simonius Hieronymum data opera singillare voluisse versionem LXX Interpretum in Questionibus Hebraicis, ut conciliaret auctoritatem sue versioni ex Hebræo prognata. Sed nemo nescit, quod versioni nondum existenti auctoritatem tribuere nullus Scriptor umquam cogitaverit. Hieronymi autem versio Genesis Latina ad fontem Hebræum expressa, sex annis edita est post editum librum Hebraicorum Questionum in Genesim. Nam opusculum illud editum diximus anno Christi 388, cum versio Latina libri Geneseos ab Hieronymo elaborata non prodierit in lucem ante annum Dominicæ Incarnationis 394. Ex qua observationum præsentium serie perpetua manifestissime comprobatur, Auctorem Historiæ criticæ a vero sæpius aberrasse, et longe positum esse ab eruditione Hebraicæ, ac divinarum Scripturarum intelligentia laudabili.

Sed ne invidentiæ tabe suffusum existimes quod dico, meque non tam errores alterius reprehendere, quam proprium stomachum in æmulus erumpere; nonnulla verba ac erudite scripta in eadem Historiæ critica, lubens lætusque replicabo. Didici namque apud sanctos et ecclesiasticos scriptores, nec amicum laudanda vitia, nec bonis adversariorum, si honestum quid haberint, esse detrahendum. Unumquodque igitur non personarum, sed rerum pondere iudicans, veram ac optimam factorem observationem Simonii sic dicens Histor. crit. lib. II, cap. 12. Pag. 251: « On ne doit pas s'imaginer » qu'on trouvera exactement dans les observations » de S. Jérôme, les mots mêmes qui sont dans » la Vulgate dont nous nous servons présentement. » et encore y a-t-il des raisons pourquoy les remarques de S. Jérôme, tant dans ses Questions sur » la Genèse, que dans ses Commentaires sur le reste

NOTE PROLIXIORES IN COMMENT. IN ECCLESIASTEN.

Quod in cæcæ libri Hebraicarum Questionum in Genesim facere compulsum sum, id quoque in fine Commentarii in Ecclesiasten Salomonis agere compellor. Nec enim Ricardus Simonius solum volumen Hebraicarum Questionum impugnatum voluit suis Observationibus Criticis; sed eadem arte ac temeritate ausus est stylium convertere in superiorem Hieronymi Commentarium, cui nulla nota, nullæ sordes allipi poterant, nisi ab imperio falsoque nostri temporis aristarcho, qui sæpius dicit malum bonum, et bonum malum. Summam ergo Censoris huiusmodi ut in temperantiam compescamus, inertes ex se ac male sanas, nec non doctissimum viro iniquas Observationes Historiæ Criticæ Instrumenti veteris ostendere hoc loco commodum duxi: compressa enim et compuncta Notis

» de l'Écriture, ne sont pas toujours conformes à la » Vulgate, bien qu'il en soit l'auteur. » Et deinde pag. 253, col. 1: « Ainsi saint Jérôme qui a gardé » dans sa version le mot de *fenêtre*, montre qu'il a » en plus d'égard à la netteté du sens, qu'à exprimer l'hébreu mot pour mot. Ce qui n'a pas dû l'empêcher de faire des remarques littérales et critiques dans ses Questions hébraïques. »

In hac sane observatione ac disputatione veritatem limavit criticus scriptor; ejus sententia diserte confutata imperitiorum opinionem, qui sibi similibus probare gestiunt, Vulgatam versionem non esse Hieronymi: quia interdum discrepat verbis ab illis lectionibus quæ passim occurrunt in Questionibus Hebraicis, vel in Commentariis ejusdem sancti Doctoris. Nam si ex varietate lectionum contendunt Vulgatam non esse verum Hieronymi factum, consequenter verum erit, Questiones Hebraicæ in Genesim, aut Commentaria in Prophetas et in Epistolas Pauli, non esse Hieronymo ascribenda propter easdem variantes lectiones; quamvis ipse sæpius agnoscat hanc diversam rationem interpretationis: Ut verbi gr. Comment. in cap. XLVII Ezechielis, ubi Lectorem his verbis monitum voluit: « LXX versusum *patres* in his verbis monitum voluit: Cujus verbi, ut ante jam dixi, non possum scire rationem, nec cujus linguæ sit, dicere confidenter: nisi hoc admonere Lectorem: quod ubi nunc, *definitionem*, interpretatus sum; infra, *coronam* transtulerim. » Negent ergo imperiti Vulgatam versionem Ezechielis non esse Hieronymi, quia verbi interdum discrepat ab ejusdem Commentariis. Sed e contrario ratio sit studiosis omnibus, Latinam Vulgatam libri Geneseos versionem non minus Hieronymianam esse, quam sit versio item Latina sexdecim Prophetarum cujus utique proprietatem nemo nisi stultus ab auctore Hieronymo abjudicandam censuit.

nostris harum Observationum imperita falsitate, quasi sponte sua elucebit impugnata in illis veritas debitusque Hieronymianis incubationibus honor accedet. Loquentem vero introducam ipsam officem Historiæ Criticæ, ne umquam coqueri possi de aliqua verborum sanorum vel sensuum facta mutatione in hac presentis disputatione pro Hieronymo suscepta.

Sic igitur orsus est Simonius Caput III, libri secundi Histor. Crit. voluminum Vet. Testam.: « Il est aisé de reconnaître, par la Critique que nous venons de faire, que la Vulgate Latine, de la manière que nous l'avons présentée, n'est pas entièrement de saint Jérôme, bien que, parlant en général, il en soit l'auteur. Comme il y a d'autres livres dans la même Vulgate, qui

» sont absolument de lui, et dont personne ne » peut douter, j'ai cru qu'il serait à propos d'examiner encore cette Version dans quelques endroits qui sont assurément de saint Jérôme. » J'ai donc choisi le livre de l'Ecclesiaste, dont nous avons les deux Versions Vulgates, rangées sur deux différentes colonnes dans les ouvrages de ce Père, et ainsi il n'y pas lieu de douter qu'une de ces colonnes, qui représente la Vulgate d'aujourd'hui, ne soit la nouvelle traduction de saint Jérôme, qu'il a jointe avec l'ancienne Vulgate qui avait été faite sur le Grec des Septante, et où il y a aussi quelque mélange de la version de Théodotion. »

« Saint Jérôme déclare, dans la préface qu'il a mise à la tête de son commentaire sur l'Ecclesiaste, la méthode qu'il a suivie dans sa nouvelle version; et il témoigne d'abord qu'il ne s'est assujéti à l'autorité d'aucun interprète, mais qu'il a traduit simplement sur l'hébreu. Il ajoute néanmoins qu'il s'est accommodé à l'usage des Septante, plus qu'à aucune autre traduction, dans les endroits où ils ne diffèrent pas beaucoup du texte hébreu. Enfin il avoue qu'il a aussi quelquefois eu recours à Aquila, à Symmaque et à Théodotion; de sorte qu'il a consulté tous ces auteurs pour faire une bonne version. Voyons maintenant s'il a toujours réussi dans le choix qu'il a fait de ces interprètes. »

Ex hoc Historiæ Criticæ turbido fonte innumeri fluxerunt errores apud curiosos ac studiosos homines, qui R. Simonii non defugunt auctoritatem fluxam. Deum enim credunt verbis Scriptoris qui falsam sibi scientiæ persuasionem induxit, plurima eos oportet commenta atque phantasmata venerari. Cujus vitæ generis sunt 1° Vulgatas duas translationes Latinæ columnis distinctas positas esse in Commentario sancti Hieronymi in Ecclesiasten; 2° eundem sanctissimum Doctorem Vulgatam antiquæ Latinæ et Græcicæ prognatæ copulasse noram suam Translationem ex Hebræo expressam, cum Ecclesiasten Commentario suo illustravit; 3° declarasse methodum cui adhaesisset in condenda Bibliorum sanctorum nova translatione; 4° denique se Aquilam, Symmachum et Theodotionem fuisse interdum secutum in eadem versione Latinis adornanda.

Miraris forte, Lector, scriptorem Criticum e portu egredientem statim navim impigisse in tot errorum scopulis; quia cum apprime doctum et de his studiis mirifice deditum putabas. Ego vero, qui causarum ignorantio mirationem non facit, sicut in aliis bene nullis, ita hoc loco inscienter ac temere scripsisse Simonium comperio; et tam male existimasse de cæteris, ut nullus possit de ejus erroribus judicare. Sed ad rem venio; prioremque Auctoris Critici hallucinationem in generali disputatione redarguo his observationibus. Non habemus, ut ille voluit, duas Vulgatas Versiones Latinæ columnis distinctas in Commentario S. Hieronymi in Ecclesiasten; sed una dumtaxat hodierna, temeritate librorum hujus temporis et editorum incubationum Hieronymi, conjuncta cum textu

Latino Ecclesiastæ ex Hebræis verbis plerumque expresso et Commentariis illustrata a sancto Hieronymo.

Id omnibus fuit semper manifestissimum, et vero esse debuit ex conceptis verbis Hieronymianæ Præfationis ita Lectorem commentis: « Hoc libro viderem admonens, quod nullius auctoritatem secutus sum; sed de Hebræo transfrens, magis me Septuaginta Interpretum consuetudini coaptavi; in his dumtaxat que non multum ab Hebræis discerepabant. » Quis in tanta verborum atque veracium sensuum luce, æquo animo audire potest scriptorem haud prorsus indoctum dicentem: « J'ai donc choisi le livre de l'Ecclesiaste, dont nous avons les deux Versions Vulgates rangées sur deux différentes colonnes dans les ouvrages de ce Père. Antiquiorum Vulgatam versionem Latinam Ecclesiastæ Salomonis, et Græcis exemplaribus LXX Interpretum derivatam sumptuamque concedit infra ipse Simonius. Qui ergo fieri potest, ut Latina translatio libri Ecclesiastæ posita in prima columna editi Commentarii sancti Hieronymi sit antiqua Vulgate et Græcis expressa voluminibus, cum Hieronymus testetur in præfatione hujus operis, se nullius interpretis auctoritatem secutum transulisse de Hebræo in Latinam? Num pugnantissimum scriptorem aliquando pudebit tantæ inscientiæ? num quod in ea observatione diligentia vestigium apparet? Sed ut propriis nam erubescere modestus, conferamus antiquam Ecclesiastæ versionem Latinam a LXX Interpretibus expressam, cum illa Latina translatione quam Hieronymus elaboravit, eamque tanquam sacrum Contextum præposuit suis in Ecclesiasten Commentariis.

IN CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. Secundum Septuaginta: *Verba Ecclesiastæ filii David, regis Israel in Jerusalem*. Antiqua versio Latina, ut vides, reinebat, juxta LXX, *regis Israel in Jerusalem*. Non est ergo antiqua Vulgate ea quæ legitur in Commentario sancti Hieronymi; cum ipse in contextu translationis abjecerit voces superfluas *Israel et in*, atque male additas doceat tam in Septuaginta, quam in antiqua Latina Vulgate. « Nec non et hoc, » inquit in Commentario hujus loci, « diligentius attendendum, quod per tres libros Auctoris (Salomonis) diversus est titulus. In Proverbiis enim notatur: *Proverbia Salomonis filii David, regis Israel*. In Ecclesiaste vero: *verba Ecclesiastæ filii David, regis Jerusalem*. Superfluum quippe est hic *Israel*, quod male in Græcis et Latinis codicibus quidem libri Ecclesiastæ Simonium legisse; vel si legerit, nequaquam intellexisse, quando ausus est affirmare, in Commentario sancti Hieronymi in Ecclesiasten positas esse duas Versiones vulgatas columnis distinctas. Ex uno namque tituli contextu manifestum nobis est ac exploratum neutram Latinam versionem Hieronymianam Commentarii esse antiquam Vulgatam et Græcis exemplaribus expressam. Quod tamen inscienter docere contendit parens

ille ac præsultor pessimæ Historiæ Criticæ sacrorum Bibliorum.

Vers. 5. Secundum LXX: *Et oritur sol et occidit sol, et ad locum suum ducit: oriens ipse ibi, vadit ad austrum, etc.*

Secundum Hieronymum: *Oritur sol, et occidit sol, et ad locum ducit, et oritur ipse ibi.* In hoc versiculo LXX Interpretum consuetudini se coaptans Hieronymus, lectorem accommodale monet dicens: *Pro eo autem quod Vulgata Editionem sequentes posuimus, ad locum suum ducit in Hebræo habet Soeph, etc.* Frustra autem nos de illo usu docuisset Commentario in Ecclesiasten.

Vers. 11. Secundum LXX: *Non est memoria primis et quidem novissimis qui futuri sunt, non erit eis memoria cum his qui futuri sunt in novissimo.*

Secundum Hieronymum: *Non est memoria primis et quidem novissimis quæ futura sunt, non erit eis memoria apud eos qui futuri sunt in novissimo.* Quis sit horum verborum sensus perspicue in Commentario dicitur ubi hæc addens Hieronymus: *Iuxta autem Septuaginta Interpretes, qui dixerunt: Non est memoria primis, etc., aliam esse ostendit suam versionem, aliam LXX Interpretum, et in utraque sensu plane diversos. Quod utique scriptorem Criticorum hand lateret, si tantisper rem ille expendisset propositam sibi ad persuadendum.*

Vers. 16, 17 et 18. Secundum LXX: *Locutus sum ego in corde meo, dicens: Ecce ego magnificatus sum, et adieci sapientiam super omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem. Et dedi cor meum ut noscerem sapientiam et scientiam. Et cor meum vidit multa, sapientiam et scientiam, parabolas et scientiam. Cognovi ego quia et hoc præsumptio spiritus. Quia in multitudine sapientie, multitudo cognitionis, etc.*

Secundum Hieronymum: *Locutus sum ego cum corde meo, dicens: Ecce ego... in Jerusalem; et cor meum vidit multam sapientiam et scientiam. Et dedi cor meum ut nossem sapientiam et scientiam, errores et stultitiam: cognovi quia et hoc est passio venti, sive præsumptio spiritus. Quia in multitudine sapientie, multitudo furoris, etc.*

Contentat nunc Simonius hæc duas versiones Latinas, et facta inter utramque comparatione, facile perdisceat, Vulgatam antiquam tantum distare ab Hieronymiana translatione, quantum Septuaginta distant ab ipso Hebræo fonte. Discrepant enim inter se non solum sensibus, sed verbis etiam et ordine verborum; ut legenti perspicuum est. His ad observationem Hieronymi in versiculo precedentem, hæc occupationem malam dedit Deus filiis hominum: quod Latinus interpres in distinctionem malam expressit. Unde manifestissime comprobamus, translationem Hieronymi positam in Commentario supra laudato, longe diversam esse ab ea quæ Vulgata antiqua hodieque dicitur; opinionemque Auctoris Critici abiiciendam prorsus ac eliminandam.

Præcipua potiussem id genus argumenta proponere ex consequentibus capitulis libri Ecclesiastæ, in quibus et diversis ab antiqua Vulgata, et

contrarius sæpe LXX Interpretibus invenitur contextus Hieronymiana Versionis; sed adeo manifestum omnibus patet primum Historiæ Criticæ mendacium modo profugitum, ut in eodem deinceps confutandum oleum et operam perdidisse videret. Cæteris itaque erroribus Simonii hactenus inferre ac citissime illud extinguere nos oportet, quod melioribus studiis intenti, a litigiosis questionibus multum abhorremus.

Dixi jam Historiæ Criticæ errores simul multos coarguens, falsam esse et imperitam prorsus opinionem quæ deceptus Simonius affirmare voluit, sanctum Hieronymum antiquæ Vulgatæ copiasse novam Vulgatam Latinam, uti conspiciuntur distincte columnis in edito Ecclesiastæ Commentario. Hoc sane persuasissimum erit omnibus qui ex antiquis monumentis, aut e veteribus Hieronymi editionibus iudicium habebunt de ejusdem Commentario in Ecclesiasten. Nam in cunctis illis libris unicus legitur sacre Scripture contextus, et quidem in manu exaratis exemplaribus, eodem prorsus tenore descriptus quo nunc a nobis editus habetur. Nec ante Marianum Victorium quisquam Ecclesiastæ duplicem Versionem Latinam columnis distinctam conjunctim typis vulgare sibi permisit. Denique cum Hieronymus Ecclesiasten exposuit suo Commentario, præter istud nullum aliud volumen Scripturæ in Latinum verteret ex Hebræo. Siquidem Commentarium suum absolvit quinquentio ferme postquam Roma redierat Hierosolyman, id est, anno æræ Christianæ 389, vel circiter: libros autem quatuor Regum de Hebræo Latine convertit ante cætera volumina Instrumenti veteris anno 392, vel 391, e quibus Notis Chronologicis suis liquet versionem Vulgatam hodiernam Ecclesiastæ non potuisse copulari cum alia translatione in Commentario Hieronymi, quandoquidem Commentarius tribus annis præcedit novam Vulgatam editionem librorum Salomonis.

Reliquos Historiæ Criticæ errores supra notatos nemo est qui non possit revincere sola Præfationis ac Commentarii Hieronymiani lectione præmunitus. Quæcumque enim ibi scripta leguntur, non ad Vulgatam hodiernam versionem sacrorum Bibliorum; sed ad unum contextum translationis et Commentarii in Ecclesiasten referenda noscimus. Constans proinde sit apud omnes studiosos sententia, longe a vero aberrare Simonium, qui quod proprium est Commentario in Ecclesiasten, imperite docuit ascribendum Vulgatæ Latine Scripturarum versioni, cujus forte necdum cogitatio sancto Doctori incederat. Recordatur itaque Hieronymus interdum Aquilæ, Symmachi et Theodotionis, cum in contextu Commentarii, eorum interpretum versiones recitat, verbi gratia, col. 387, lin. 38, dicens: *Pro eo autem quod Vulgatam editionem sequentes posuimus (ad locum suum ducit) in Hebræo habet Soeph פֶּשֶׁח quod Aquila interpretatur אֲזַיִר, id est, aspirat. Symmachus vero et Theodotion, recurrit: quia videlicet, etc.* Vides nunc, candidè Lector, quid deceat Hieronymus cum ait, se coaptasse consuetudini LXX In-

terpretum, et interdum quoque recordatum fuisse Aquilæ, Symmachi et Theodotionis. Utrumque præstat hoc loco et sexcentis aliis in Commentario consequentibus. Pudeat ergo Criticum Scriptorem ac tantarum hallucinationum; et qui inter suos æquales longe præstare sibi applaudebat, fati nunc cogatur multa quæ ipse nesciebat, sæpius alios docuisse.

Jam quod temere in Hieronymo atque in Vulgata nostra versione Latina carperè voleo, diligentius attendendum. Dicere enim non melius more suo censorio: « Voyons maintenant s'il a ton jours réussi » dans le choix qu'il a fait de ses Interprètes. Videamus et nos, an ille censor rectè judicaverit de interpretatione Hieronymiana; ut si infelicitatur iudicio, falsus ac imperitus nostri temporis aristarclus male audiat ab omnibus. Hæc est igitur prima ejusdem observatio Vulgatam hodiernam impugnans.

« Premièrement, il n'était pas, ce me semble, nécessaire, en suivant même les règles de sa méthode, qu'il changât ces mots de l'ancienne Vulgate, au chapitre I, vers. 4: *Generatio vadit, et generatio venit*, en ces autres: *Generatio præterit, et generatio advenit*. Et bien que ce soit le même sens dans l'une et dans l'autre version, je trouve néanmoins que l'ancienne Vulgate exprime mieux et plus à la lettre, les mots hébreux, que notre Vulgate; et pourtant, il n'est point besoin de réformation en ce lieu-là. »

Quot verba Simonii, tot hallucinationes. Nam ex Præfatione in Ecclesiasten iudicium minime habendum est de methodo cui Hieronymus insistebat cum Latinam novam Vulgatam, id est, hodiernam nostram condidit. Totum quod in ea Præfatione præloquitur Doctor sanctissimus, id Commentario in Ecclesiasten proprium est: nec absque imperitio nota, sicut antea monui, censor Simonius eadem scribere potuit. Qua methodo Biblia sacra de Hebræo in Latinum verterit Hieronymus, si quis scire peroptet, ipsam audiat scribentem ad Augustinum epistol. nunc 89: « Ibi Græca, inquit, » transtulimus: hic de ipso Hebræo quod intelligimus, » rantes. » Sensus igitur veritatem in nova sua translatione potius conservare studuit, quam ordinem verborum. Quod utique officium cumulatim exsequi non potuit, quam mutando antiquam Vulgatam, *Generatio vadit, et generatio venit*, in aliam novam ac veraciorem, *Generatio præterit, et generatio advenit*. Nec vero audiendus Criticus Scripturæ, qui utriusque versionis unum sensum asserit, magisque expressum ac litteralem in antiqua quam in nova Vulgata; ubi nulla necessitate cogente factam quoque docet mutationem superiorem, *Generatio præterit, etc.*

Universos hujusmodi errores in promptu ponere nobis liceat cum ex ipso contextu sacro libri Ecclesiastæ, tum ex Hieronymi Commentario in hunc locum: דָּוָר הַלֵּל דָּוָר הַלֵּל דָּוָר הַלֵּל *dor holech, vedor ba,*

id est, *Generatio vadens et generatio veniens*. Neque enim horum verborum sensus proximus, genuinis et litteralis, clarus exprimi potuit quam hoc consequenti Commentario: « Allis morientibus, nascuntur alii; et quos videras, non videris, incipis videre quos non videras. » Si *Generatio autem vadens, et generatio veniens*, proxime significant *Alii moriantur, alii nascuntur*; hand dubio sensum Scripturæ ac Auctoris flagiographi melius expressit Vulgata hodierna, *Generatio præterit, et generatio advenit*, quam antiqua verso Latina, *Generatio vadit, et generatio venit*. In nostra quippe Vulgata expresse dicitur, quod una generatio extinguitur et interest nova succedente; in antiqua autem Vulgata potest intelligi, quod eadem generatio vadat et eadem postea revertatur, ut mox dicturi sumus.

Hæc nostræ observationi conciliari potest auctoritas ab optimis lexigraphis Hebræis, qui ante nos docuerunt verbum Hebræicum quod *holech*, per metalepsin intelligi debere de rebus evanescentibus, intererentibus, perentibus, et morientibus, Gen. xv, 2: *Et ego יָרִיב אֶזְכֹּר אֶזְכֹּר אֶזְכֹּר azel bela velad, hoc est, vadens sine prole*. Septuaginta ἀπολλύμενος ἀπὸ τῆς θανάτου *moritur sine liberis*. Targum Hierosolym. אֶזְכֹּר אֶזְכֹּר אֶזְכֹּר azel bela *mimim alma, abeo ex mundo*. Sic Latinis, *abitio pro morte*. Qui nascitur, venit: qui moritur, abit. Fest. Pomp., *abitio nem, Antiqui dicebant mortem*.

Præterea interpretes Latini versionum Syriacæ et Arabicæ, cum Vulgata nostra ac Hieronymo consentiunt, dicens: *Ætas præterit, et ætas succedit*. Quodque curiosus attendendum, Chaldaeus Paraphrastes eodem modo interpretatur hic in Ecclesiastæ verbum quod *holech*; quo supra in Genesi cap. xv, 2, hoc est, אֶזְכֹּר אֶזְכֹּר אֶזְכֹּר *azel min alma, abit de mundo*. Tot igitur Interpretum suffragiis comprobata nova Hieronymi hodiernæ editione Vulgatæ, æternum conticescat imperitia illa Historiæ Criticæ, cujus parens futurum speraverat aliquando, quod nulla etas de suis laudibus conticesceret.

Utque demum perdisceat censor noster, quia necesse habuerit Hieronymus mutare antiquam Vulgatam loci controversi in Ecclesiastæ, meminisse debet ex hac versione, *Generatio vadit, et generatio venit*, occasione et causam subministrari Epicuri et Origenis pedesque, ut innumerabiles nobis obtrudant ineptas earumdem rerum periodos et Platonicos circuitus infanilios. Quod argute præcaveo optimis interpres Vulgatæ nosse Hieronymum, pro illa antiqua Latina versione, aliam novam substituit, *Generatio præterit, generatio advenit*, quæ sensum genuinum Scripturæ exponat apertius, nullamque præbeat contentionem ansam; ut ex ea putemus signa atque prodigia, et multa quæ arbitrio Dei nova in mundo fiunt, in prioribus sæculis esse jam facta: et locum invenire

palam scribere: « Mais d'autre part, il y a des endroits où saint Jérôme parait s'être un peu évanoué? » O singularem modestiam scriptoris orthodoxi! Non decet hominem ita contemptim dicere de viris summis. Fuit equidem Simonius multo in omnes intemperatior semper quam debuit; sed sus Mineram docere nunc gessit, et musa proci accusare maximum Doctorem in sacris Scripturis interpretandis, quasi immoderata interdum libertate Latine converterit verba Prophetarum. Parumque abiit quin eidem cognitionem Hebræi sermonis invideret Simonius; dicens namque, *il possédait assez la langue Hébraïque*, non absolutam Hieronymo idiomatis Hebræi ascribit peritiam, sed tantum parvam ac mediocrem. Quam sint autem illa Scripturæ a sancto Doctore intemperanter Latinis verbis expressa, non ausus est notare falsus aristarchus; ut sic auferat nobis occasionem defensionis pro Hieronymo et Vulgata susceptæ. Ad cætera ergo eriminationum capita transeamus.

« Au verset 13, » inquit ille scriptor, « où il y a dans la Vulgate, *Perversi difficile corriguntur*, les Septante ont beaucoup mieux traduit, *Perversum non poterit adornari*. Saint Jérôme n'a pas dû limiter à un sens moral ce qui est exprimé en général et sans restriction dans le texte hébreu; et ce qui est dit ensuite, *Stultorum infinitus est numerus*, est encore plus éloigné de l'original, où il y a à la lettre, *Defectus nequit numerari*. Lequel défaut de traduction vient aussi de la restriction du sens, parce que le même saint Jérôme n'a pas fait assez de réflexion sur le style du Livre de l'Écclésiaste, où l'auteur se sert de certains termes pris des choses naturelles en général, et qu'on peut appliquer ensuite à plusieurs autres, principalement à ce qui regarde les mœurs. »

Ad confutandam hujusmodi reprehensionem Historie Criticæ, sufficiat exscribere Commentarium Hieronymi in hunc locum Ecclesiastæ, supra a nobis editum, col. 722: « *Perversus non poterit adornari: et imminutio non poterit numerari*. Qui perversus est, nisi ante corrigatur, non poterit adornari. Recta ornatum recipiunt; curva correctionem. Perversus non dicitur, nisi qui depravatus a recto est. Hoc contra hæreticos, qui quasdam naturas introducunt, quæ non recipiunt sanitatem. Et quia imminutio, hoc est, quod deest non potest numerari: propterea tantum primogenita Israel numerata sunt, Ægypti, nequaquam plenitudo, sed imminutio exercitus, absque numero prætermisisti sunt. Potest et hic esse sensus: Tanta malitia in mundi hujus capacitate versatur, ut ad integrum boni statum mundus redire vix valeat; nec possit facile recipere ordinem et perfectionem suam, in quibus primum conditus est. Aliter: Omnibus per penitentiam in integrum restituti, solus diabolus in suo permanebit errore. Cuncta enim quæ sub sole facta sunt, illius arbitrio et spiritu

» malignitatis eversa sunt, dum ad ejus instinctum peccatis peccata cumulantur. Denique tantus est numerus seductorum, et eorum qui de grege Domini ab eo rapti sunt, ut supputatione non queat comprehendi. »

Tot modis expositus Ecclesiastæ versiculus Nulrum ambigendi locum relinquat de imperitia Observationum Simonii, in varias reprehensiones incurrentis propter Hieronymum incaute ac perperam ab eo redargutum. Fuit hand dubio in Hieronymo accurata consideratio dictionis Ecclesiastæ, dum eum Latinitate donaret, uti probat superior Commentarius tribus annis elaboratus ante Vulgatam versionem ejusdem libri. At nullam hic agnosco in Critico scriptore tarditatem consideratam, vel peritiam lingue Hebræicæ.

Nam si considerare voluisset de Versione Hieronymi cum aliquo docto et studioso, intellexisset statim Hebræum contextum Ecclesiastæ: *בשרת לא יוכל להפטר*, *Mewath lo juchal lithcon*; *vehhesron lo juchal lithnamoth*, recte Latino sensu expressum esse, *Perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus*. Quamvis enim *Mewath* sit participium passivum singulare, hoc tamen loco distributive sumptum, id est, quilibet perversus non potest adornari, eleganter plurali numero Latine reddidit perversi, ut quemque perversum complectatur. Deinde altera vox *lo juchal*, non potest, cum difficultatem potius correctionis significet, quam absolutam rei impossibilitatem, apposite ac integro sensu illa exprimitur per adverbium *difficile*. De aliis quoque verbis consequentibus idem erit judicium; nam Hebræa phrasim, *et defectus, sive imminutio non poterit numerari*, eundem habet sensum, quem Latina Hieronymi Versio Vulgata, *et stultorum infinitus est numerus*; quia Ecclesiastes non de quolibet defectu aut imminutione loquitur, sed de ea que accidit in hominibus, quos antea insipientes centies vocavit. Sic Proverborum 10, 21: *Et stulti in defectu cordis morientur*, *בחסר לב baksar-leb*, concreto pro abstracto: nam idem est ac si dixisset, *stulti in vecordia morientur*. Quomodo postea ibidem cap. xii, 11, *לב חסר לב hksar-leb*, intelligitur *imminutus corde, sive excors*. Horum itaque vecordium infinitus est numerus, qui et difficile corriguntur juxta ipsam Ecclesiasten supra cap. 7, 14: *Quantum quis poterit adornare, quem Deus perverserit, sive quod Deus imminuit, ut habet Symmachus*.

Ea sunt vel maxime quibus approbare possumus Hieronymum versatum fuisse in sermone et idiomatis libri Ecclesiastæ; Simonium e contrario nec Scripturarum scire phrasem, nec versionum accuratas dictiones posse discernere. Non sic Chaldæus Paraphrastes, vel Syrus interpres, qui pari consensu redargunt Historiam Criticam, Vulgatæ versioni optime consonantes. Syrus enim legit *Moroudo*, hoc est, *rebellis non poterit dirigi, et imperfectus non poterit numerari*. Quod nisi de stultis ac perversis hominibus intellexeris, stulte rebellionem

ignorum aut lapidum hoc loco docelis significari. In Chaldaica similiter paraphrasi moribus perversi notantur: *Vir cuius via perversa sunt in hoc sæculo, et moritur in eis, nec revertitur ad penitentiam, non est facultas illi corrigere se post mortem suam*, etc. Accuratam igitur Editionem Vulgatam Latinam Ecclesiastæ falari cogitur quisquis non Criticæ temeritate, sed acri ac maturo judicio eam expendere voluerit.

Pudet me nunc in Historia Critica Simonium audire ita dicentem: « Au verset 18, où nous li- » sons dans la Vulgate, *Labor et afflictio spiritus*, et l'hébreu porte simplement, *afflictio spiritus*; et dans l'ancienne Vulgate rapportée par saint Jérôme, *passio venti, seu præsumptio spiritus*. Ce sont deux traductions différentes de mêmes mots hébreux, lesquelles on a jointes ensemble, comme il arrive quelquefois dans cette ancienne Vulgate. » Quanta sit isthæc hallucinatio scriptoris Critici, paucis ostendo verbis. Numquam in antiqua Vulgata Latina e Græco LXX Interpretum expressa, positum est, *passio venti*; sed ubique *præsumptio spiritus*. Unde Hieronymus Commentario in versiculum decimum quartum ejusdem capituli prioris: « Necessitate compellimur, inquit, » nisi eum per verba discamus. *Routh* (רעוּת) Aquila et Theodotus *σύμψη*, Symmachus *βασανιστος* tulerant; Septuaginta autem Interpretes non Hebræum sermonem expressere, sed Syrum, dicens *προσπίπτων*. Sive ergo *σύμψη*, sive *βασανιστος*, a passione vocabulum est. *Προσπίπτων* autem me- » lus voluntatem, quam *præsumptionem* sonat. » Quod si in eodem Hieronymi Commentario legatur infra talis Scripturæ contextus: *cognovi quia et hoc est passio venti, sive præsumptio spiritus*; non cum imperio aristarchio existimes duas versiones ejusdem vocabuli Hebræi conjunctas fuisse in an-

tiqua Latina Vulgata; sed hanc varietatem Hieronymiano ascribere Commentario, ubi vir summus sapiens LXX editionem secutus, aliquando recordatur Aquilæ, Symmachi, et Theodotiorum.

Post tot errores hucusque a nobis notatos, animum Lectoris idoneæ comparans ad reliquum dictionem, ista præmittit Simonius: « Au reste, je crois que ce que nous avons produit à présent » touchant la manière dont saint Jérôme a fait sa » nouvelle Version de l'Écriture sur l'hébreu est » suffisant pour faire connaître en particulier la » méthode qu'il a observée dans un si grand ou- » vrage. Nous ajouterons seulement à ce que nous » avons déjà remarqué, quelques réflexions générales, qui nous feront encore connaître plus à » fond cette même méthode de saint Jérôme. »

Quot antea monuimus Lectorem studiosum sufficere videtur, ut irritam faciamus spem Auctoris Critici, qui se cum frustratur, frustrari alios incautus existimat. Nihil nos docuerunt præcedentes vel consequentes Observationes Historie Criticæ, quod conducatur ad intelligentiam methodi, qua in Latinum sermonem Biblia Hebræica translata Hieronymus. Nam quidquid præfatus est sanctus Doctor in Commentario libri Ecclesiastæ, eidem lucubrationi proprium est, nec magis spectat Vulgatam Scripturarum versionem, quam expositionem Evangelii secundum Mattheum. Recte itaque judicio repudiabit prudens Lector omnes Observationes Historie Criticæ, quia hujus Operis Scriptor magno loquendi impetu fluens, more torrentis turbidum ubique profert sermonem, ac falsa pro veris sæpius, aut semper nobis obtrudit. Has ego Simonii injurias conqueri compulsus sum pro authentica Ecclesiæ Romanæ versione Latina, ac pro maximo divinarum scripturarum interprete Hieronymo: paratus alioquin in gratiam redire cum illo Scriptore Critico, modo ipse ad ingenium suum nollet redire.